

PREOȚI MILITARI BĂNĂȚENI PE FRONTURILE MARELUI RĂZBOI

Maria Alexandra Pantea *

Abstract: *The outbreak of the conflict and the proportions it took led many priests of Banat to reach the front, where, through their activity, they provided religious assistance to Romanian soldiers who were in a position to fight for a foreign cause. Due to the activity of the priests and the church hierarchy, the soldiers were trained in the spirit of dynastic loyalty, to fight for the Throne and the Homeland. During the battles the priests were with the doctors to help the wounded and to bury the dead. On the front, the priests were those who performed the Divine Liturgy, they gave the sacrament and confessed the soldiers. From the notes of some military priests from Banat that were published in the press of the time, we can see that the Romanian military priests lived on the front the failures, but also the joys of the great victories.*

Keywords: war, mobilization priests, army, monarchs

Declanșarea conflictului și proporțiile pe care le-a luat, au avut un puternic efect în satele din Banat. După mobilizarea din vara anului 1914 satele au rămas aproape pustii, majoritatea bărbaților au ajuns pe front. În acest context au fost mobilizați și preoții considerați apti de luptă, fapt ce a făcut ca aceștia să ajungă pe front în calitate de preoți-militari pentru a sprijini moral soldații români. Unii dintre preoți au ajuns în spitalele militare, pentru că „fiecare spital mai mare a angajat preoți de toate confesiunile”, în timp ce alții au activat ca preoți ai regimentului din care făceau parte. Preoții regimentelor erau obligați a urma oriunde regimentul. Când regimentul era gata de a începe acțiunea preotul era cel care făcea rugăciunea și ținea o cuvântare de încurajare a soldaților. În timpul luptelor, preoții erau alături de medici, pentru a-i ajuta pe cei răniți și a-i înmormânta pe cei morți. Pe front preoții erau cei care săvârșeau Sfânta Liturghie, împărtășeau, cuminecau și spovedeau soldații. Pe front slujitorii bisericii au trăit eșecurile, dar și bucuriile marilor victorii. Datorită activității preoților, armata monarhiei, diversificată din punct de vedere etnic și confesional, a devenit o „școală de vitejie”¹, prin care soldații erau instruiți în spiritul loialității dinastice, pentru a lupta pentru Tron și Patrie.

În anii Primului Război Mondial se poate constata o mobilizare masivă a preoților bănățeni. Cei mai mulți au fost din Episcopia Caransebeșului unde

* Cercetător dr., Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad.

¹ Mihai Octavian Groza, *Preoții români transilvăneni pe fronturile marelui război*, în vol. *O filă de istorie. Om societate cultură în secolele XVII–XXI*, Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2012, p. 370.

numărul celor mobilizați până în octombrie 1917 a ajuns la 50 de preoți militari, la care se mai adaugă alții, mobilizați până la mijlocul anului 1918. Pe lângă aceștia găsim și numeroși preoți din Episcopia Aradului. Potrivit documentelor, în aprilie 1918 erau pe front 22 de preoți militari din Consistoriul Arad. Printre aceștia găsim și unii preoți din parohiile bănățene care țineau de Episcopia Aradului, precum Gheorghe Rista din Ohaba Sârbească, Ștefan Opreanu din Cenadul Sârbesc, care au fost mobilizați încă de la începutul războiului, apoi Aurel Raica din Utvin, mobilizat în 10/23 noiembrie 1914. Pe parcursul anului 1915 au mai fost trimiși pe front preoții Virgil Popovici din Giroda și Dimitrie Ganea din Milova, în 1916 Pavel Ardelean din Timișoara și Pavel Marcovici din Hodoș. Mobilizările au continuat și în 1917, când au ajuns pe front Iuliu Hălmăgean din Valcani, Victor Filip din Lipova și Ioan Blaga din Secusigiu².

Date importante despre modul în care unii preoții au fost mobilizați aflăm din documentele bisericești păstrate în arhive. Potrivit unui raport realizat de protopopul Lipovei, Fabricius Mănuilă, în 24 august/6 septembrie se arată că la serviciul militar activ erau doi preoți din protopopiat: Moise Bardoș din Birchiș, care a fost înlocuit de tatăl său, preotul Ștefan Bardoș, și Gheorghe Rista din Ohaba Sârbească, în urma intrării căruia „în serviciu militar”, parohia a rămas fără preot³. În 28 iunie 1914 preotul Gheorghe Rista scria protopopului că a ajuns la „miliția din Lugoj”, fiind încorporat „pe perioadă nedeterminată la regimentul 8 honvezi din Lugoj”⁴.

În toamna anului 1914 preotul Gheorghe Rista activa pe frontul din Galiția. Este cel care printr-o scrisoare îl anunța pe directorul Institutului Pedagogic-Teologic din Arad, Roman Ciorogariu, de evenimentele de pe front. În scrisoarea trimisă în 19 octombrie 1914 preotul militar arată că profesorul Avram Sădean „a fost rănit de trei gloanțe, dintre care unul a trecut prin plămâni, nu a murit dar și-a pierdut conștiința”⁵. Mai amintește că profesorul a fost transportat la spitalul militar, unde a murit în 18 octombrie. În scrisoarea trimisă în 19 octombrie 1914 preotul militar Gheorghe Rista arată că profesorul Avram Sădean „s-a purtat cu bravură deosebită și a avut stima și dragostea colegilor și soldaților conduși de dânsul”⁶. Vestea morții profesorului Avram Sădean a fost o puternică lovitură nu numai pentru școala arădeană, ci și pentru intelectualitatea transilvăneană. În 21 octombrie a ajuns și confirmarea oficială a morții profesorului, cât și a unuia dintre elevii săi, Gheorghe Bozgan.

Printre primii preoți bănățeni mobilizați a fost și Eugen Munteanu din Toracul Mic, care la sfârșitul lunii iulie a părăsit parohia sa și s-a prezentat la

² Arhivele Arhiepiscopiei Ortodoxe Române Arad, (infra: A.A.O.R.A.), dos. 35 II-1914, f. 369.

³ Idem, dos. 201-III-1914, nepaginat.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Maria Alexandra Pantea, *Profesorul Avram Sădean, erou pe frontul din Galiția*, în vol. Olimpiu Manuel Glodarenco, Paul Bocănete, Cristina Constantin (coord.), *Sfinți, eroi și martiri*, Craiova, Edit. Sitech, 2016, p. 433.

⁶ *Ibidem*.

unitatea militară din Timișoara, după care a fost mobilizat și trimis pe frontul sârbesc, apoi pe fronturile din Galiția și Italia. O situație interesantă era în cazul parohiei din Pesac, unde, potrivit celor raportate de protopopul Comloșului, Mihai Păcățean, în 23 iulie/5 august cei doi preoți, Victor Tizeșan și Grigore Vermeșan, au fost „chemați la miliție” și au părăsit parohia, care a rămas a fi administrată de preotul Virgil Negru din Igrîș. În 30 iulie/12 august protopopul revenea cu informații noi privind parohia din Pesac și anunța Episcopia arădeană că Grigore Vermeșan s-a întors de la miliție, „absolvit fiind deocamdată de a servi armata”⁷, în timp ce Victor Tizeșan a fost mobilizat, fiind „chemat la serviciul militar activ”.

Într-un alt raport către Episcopie din august 1914, protopopul Mihai Păcățean arăta că au fost chemați la serviciul militar preoții Eugen Munteanu din Toracul Mic, care urma a fi înlocuit de colegul său, preotul Vichentie Petrovici, Ștefan Oprean din Cenadul Sârbesc, parohia fiind încredințată preotului din Sânicolau, și Victor Tizeșan din Pesac, de parohie urmând a se ocupa capelanul Grigore Vermeșan.

Din protopopiatul Timișoarei în toamna anului 1914 a ajuns pe front Aurel Raica din Utvin. Potrivit raportului protopopului Ioan Oprea, în 10/23 noiembrie 1914 preotul a fost chemat la serviciul militar activ, administrarea parohiei fiind încredințată capelanului Nicolae Mașcovescu din Sânicolaul Român, acolo unde mai activau încă doi preoți. Potrivit documentelor, în februarie 1915 preotul Aurel Raica activa la Viena, fapt confirmat și de protopopul Timișoarei, care a raportat în 5/18 februarie că „este astăzi staționat în Viena”. Din capitala Austro-Ungariei preotul s-a îngrijorat de situația parohiei sale, fapt demonstrat de numeroasele scrisori trimise Consistoriului din Arad. Interesantă este scrisoarea din 20 noiembrie 1915, unde arată că a aflat de la soția sa că „administratorul a încasat birul și acum voiește a vinde și sesia”. Neînțelegerile au luat amploare și au dus la întoarcerea preotului de la Viena. Potrivit celor raportate de Ioan Oprea, protopopul Timișoarei, în 1916 Aurel Raica s-a întors timp de câteva zile din Viena pentru a face ordine în parohia sa, ocazie cu care l-a apostrofat în biserică pe capelanul Nicolae Mașcovescu „în mod necuvincios, când acesta era încă îmbrăcat în odăjdii”.

Datorită atitudinii sale, Aurel Raica a ajuns în închisoarea din Seghedin, sub pretext că a făcut o „cununie nepermisă”, fiind condamnat la 4 luni de detenție. La Seghedin în martie 1918 l-a întâlnit Valeriu Braniște, care a ajuns vecin de celulă cu preotul Raica. În închisoare, liderul bănățean a fost impresionat de „părintele Raica”, pe care-l considera „cel mai isteț” dar și „cel mai luat la ochi de temniceri”. Valeriu Braniște a fost impresionat de atitudinea preotului, care era „sever și serios, păstrând un aer de superioritate”. Preotul a fost cel care l-a ajutat și pe Valeriu Braniște, care în memoriile sale mărturisea: „De istețimea lui am profitat și eu de vreo câteva ori ajungând prin el la vești din lume”⁸.

⁷ A.A.O.R.A., dos. 201-III-1914, nepaginat.

⁸ Valeriu Leu, Nicolae Bocșan, *Marele război în memorialistica bănățeană*, vol. I, Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2012, p. 437.

Mobilizările preoților, începute în 1914, au luat amploare în anii care au urmat. În 1915 din protopopiatele bănățene aflate sub jurisdicția Episcopiei Aradului au fost trimiși pe front mai mulți preoți, dintre care amintim pe Virgil Popovici din Giroda și Dimitrie Ganea din Milova. Virgil Popovici a fost „chemat la serviciul militar activ în 18/31 ianuarie 1915” și a părăsit parohia, fiind înlocuit de unul dintre preoții din Remetea. Cazul preotului Dimitrie Ganea din Milova este mai special, pentru că din cauza problemelor materiale și financiare cu care se confrunta a făcut demersuri pentru a fi mobilizat. În mai 1915 a ajuns la Viena, de unde a trimis mai multe scrisori, prin care cere episcopului a fi înlocuit de un alt preot care să administreze parohia sa, iar în acest sens îl propune pe Ioan Evuțian din Odvoș. Din aceeași scrisoare mai aflăm că a ajuns cu bine în Viena, unde „am aflat pe Raica sănătos, vederea îi însă periclitată, despre ce mi se plânge adeseori”⁹. O altă scrisoare a fost trimisă în 10/23 mai 1915 Consistoriului, unde reia cererea privind numirea unui alt preot care să administreze parohia sa. Arată că: „La ordinul Înalțului Minister de război sub nr. 26525-915 am fost chemat la Viena în serviciu ca preot militar. Satisfăcând numai decât ordinul, am părăsit comuna bisericească Milova. Rog deci a numi un administrator”. Preotul mai arată că actele oficiului parohial „toate sunt rezolvate” și urmează a fi puse de preoteasă la dispoziția celui ce va fi numit administrator parohial”¹⁰.

Un alt preot care a făcut demersurile necesare pentru a fi mobilizat a fost Valeriu Ionescu din Beregsău, care potrivit documentelor, cere superiorilor în 1/14 iunie 1915 a-l recomanda Ministrului de Război pentru a fi numit preot militar. Arată că prin „puterea cuvântului” poate „însufleți credincioșii noștri înrolați sub drapel la împlinirea datorițelor lor de ostași”. Mai arată că dorea să se ocupe de soldații români ajunși în spitale pentru a le asigura hrana sufletească și trupească. Cererea sa se baza pe argumentul că încă din 1900, când era învățător, a fost „asenat” și a „servit ca soldat două luni de zile”¹¹.

Mobilizarea a dus uneori la apariția unor probleme în parohiile sărace care aveau un singur preot și acesta era considerat apt de serviciul militar. Este cazul unor parohii din protopopiatul Lipovei. Potrivit documentelor, în 22 iunie/5 iulie 1915 protopopul Lipovei, Fabricius Mănuilă, raporta că are în subordine preoți care sunt ținuți numai în evidență ca honvezi rezerviști, dar nu pot fi disponibilizați din parohii, pe motiv că nu pot fi „substituiți pentru serviciile pastorale”. Arată că în această situație sunt Gheorghe Todan din Fibrîș, Alexandru Silaghi din Firiteaz, Ioan Călușer din Petriș, Iuliu Olariu din Pajoga, și Moise Suricescu din Șiștarovăț. Protopopul mai arată că din cei de mai sus Iuliu Olariu din Pajoga era voluntar, fiind în același timp și „preot ajutor militar în rezervă”, prevăzut cu cele necesare serviciului militar. Mai arată că tot voluntar era și Ioan Căhicean din Chesinț și aparținea de glotași¹².

⁹ A.A.O.R.A., dos. 201-III-1914, nepaginat.

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *Ibidem.*

¹² *Ibidem.*

Potrivit raportului realizat de protopopul Belințului, Gherasim Raț, în 14/27 februarie 1915 Liviu Biro din Gruin a fost „chemat la serviciu activ ca preot militar”. În februarie preotul era la unitatea militară din Timișoara. Din cele mărturisite chiar de preot aflăm că „în urma ordinului comandai militare din Timișoara s-a deplasat din parohia sa și a mers la front spre a-și îndeplini dorințele încopciate cu chemarea sa”. Se mai arată că după plecare au existat o serie de neînțelegeri în parohie, care a „avut mult de suferit”¹³.

Dintr-o scrisoare trimisă de preot aflăm că în 15 februarie 1915 s-a prezentat la „comanda militară a Superiorității Campestre cesaro-regești din Timișoara, care încă din ziua prezentării l-a împărțit să meargă ca preot de tabără pe câmpul de luptă sudic”¹⁴. În documente se mai arată că preotul trebuia să ajungă la Uvidec. Conform celor mărturisite mai târziu chiar de Liviu Biro, în 10 martie 1915 a ajuns pe frontul italian, activând în cadrul Diviziei de infanterie 50. Referindu-se la activitatea sa desfășurată pe frontul italian, mărturisea în 1916 episcopului Aradului, Ioan I. Papp, că serviciul de preot pe front nu este ușor: „presupune muncă intensivă, abnegație și împlinirea misiunii”. Corespondența preotului ne ajută să înțelegem situația de pe front, dar și drama pe care o trăia în calitate de preot militar. În aceeași scrisoare preotul Liviu Biro mai amintea și de protopopul militar de pe frontul italian, Pavel Boldea, cu care s-a întâlnit în 5 decembrie 1916, ocazie cu care i-a cerut a fi demis din serviciul militar pentru a se întoarce în parohia sa și a-și găsi liniștea. Chiar dacă a înțeles drama prin care trecea preotul, protopopul nu a putut face nimic și i-a recomandat a face demersuri ca episcopul Aradului să intervină la minister pentru a cere eliberarea sa, sub pretext că a activat neîntrerupt de 21 de luni. Protopopul mai considera că preotul putea fi eliberat, pentru că „numărul celor ce se insinuă benevol e mărișor” și arată că dintre „preoții catolici mulți au fost în acest mod eliberați”. Ca urmare a discuției pe care a avut-o cu protopopul Pavel Boldea, în 6 decembrie 1916 a trimis o scrisoare episcopului Aradului, Ioan I. Papp. Prezintă episcopului unele date referitoare la activitatea sa pe frontul italian și cere acestuia a face demersurile necesare pentru eliberarea sa. Preotul mai mărturisea că dorește să se întoarcă în parohia sa pentru a-și găsi liniștea, dar s-ar folosi de experiența acumulată pe front pentru a „face ca pe temei tare să zidesc parohia concrezută mie mai vârtos că și inima credincioșilor e mai simplitoare și mai accesibilă a primi povețele părintești. Nădăjduiesc în ajutorul lui Dumnezeu să pot conduce la cale bună credincioșii, atât în cele morale, cât și materiale”¹⁵. În ciuda demersurilor făcute atât de protopopul Belințului, Gherasim Raț, cât și de episcopului Aradului, Ioan I. Papp, preotul a rămas pe front. În 1918 Liviu Biro era preot militar în Budapesta unde a rămas până în 24 noiembrie/7 decembrie, când a fost eliberat definitiv, urmând a se reîntoarce în parohia sa, unde și-a reluat activitatea din 28 noiembrie/11 decembrie 1918.

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Ibidem.*

Un alt preot care s-a remarcat în anii războiului, atât pe front, cât și în cadrul spitalului militar din Timișoara, a fost Eugen Munteanu din Toracul Mic. Acesta, după declanșarea conflictului, a ajuns preot militar al regimentului de infanterie 61 din Timișoara. A asistat la luptele de pe frontul din Serbia și de pe cel din Galiția și apoi a ajuns cu soldații regimentului timișorean și pe frontul italian, fiind martor al luptelor de la Doberdo. Potrivit celor relatate de preot, în primăvara anului 1915 era pe frontul din Galiția, iar Paștile le-a petrecut cu „eroii regimentului meu 61 în Carpați”¹⁶. Impresionat de cele trăite în 1916, după ce a ajuns în Timișoara a scris articolul *Paștile acasă și pe câmpul de luptă. Amintiri*. În acest articol prezintă situația de pe frontul galițian, gândindu-se în același timp și la situația din satele românești din Banat, unde ca urmare a austerității impuse de război, Paștile „au fost sărace, atât în datini și obiceiuri, cât și bucurii”, iar fetițele nu au mai avut pentru cine să „trudească cu împetrișarea pe întrecute a ouălor”, pentru că feciorii erau duși la război „ba din câte o casă e dus moșul, tata și nepoții”. În 1916, activând în Timișoara, a constatat că sărbătoarea Învierii a fost una a întristării, iar „cei de acasă erau cu gândul la cei duși departe, iar aceștia la cei de acasă”, vioarele nu se mai auzeau în sat, iar horele nu se mai țineau. Preotul își amintea că în 1915 a sărbătorit Paștile în Carpați, cu soldații din regimentul 61, și a slujit la marginea unui sat rutean sărăcăcios. Pentru realizarea serviciului divin a fost ajutat de mai mulți cântăreți și un student la teologie. În dimineața acestei zile de sărbătoare tunurile au tăcut, pentru că și rușii, „înduioșați de cântarea noastră au început să preamărească și ei în graiul lor pe Dumnezeu din șanțurile lor care erau abia la câțiva zeci de pași de ale noastre”. Spre seară liniștea a dispărut și au început luptele „care duraseră mai mult decât bucuria noastră de sfintele Paști. Luptele ținuseră șase zile, era săptămâna luminată”¹⁷.

După 15 luni petrecute pe front, în vara anului 1915 a fost numit preot militar la spitalul din Laibach, iar din toamna anului 1915 a ajuns preot militar la spitalul militar din Timișoara, aici fiind și „referent greco-ortodox în afacerile preoțești”. Pentru activitatea sa a fost distins cu mai multe decorații, dintre care amintim Crucea militară preoțească cl. II-a a Crucii Roșii. Cunoscând bine atât atmosfera de pe front, cât și situația răniților internați, ajuns în spitalul din Timișoara s-a remarcat ca un importat reprezentant al soldaților români și a fost autorul a numeroase articole publicate în *Revista preoților*, *Foaie Diecezană* sau *Biserica și Școala*. Sunt articole unde prezintă problemele soldaților și cere a se lua cât mai repede măsuri de ameliorare a situației lor dificile. Este cel care a scris o serie de „predici pentru soldați”. În aceste predici, preotul Eugen Munteanu arăta importanța vieții, considerând că dintre toate bunurile pământești, dintre toate averile pământești cea mai scurtă și mai prețioasă este viața”¹⁸.

¹⁶ „Revista preoților”, (Timișoara), nr. 2–3, 10/23 aprilie 1916.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ „Biserică și școală”, (Arad), nr. 25, 18 iunie/1 iulie 1917.

De când și-a început activitatea în spitalul militar din Timișoara, Eugen Munteanu a fost cel care a inițiat o serie de articole prin care cerea opiniei publice să se implice într-o serie de activități caritabile, având ca scop susținerea răniților. În acest sens, a publicat în paginile presei bănățene numeroase articole prin care cerea trimiterea unor ajutoare pentru răniți. În urma apelurilor sale, a obținut fonduri importante din partea clerului, dar și ajutoare din partea unor intelectuali români, care nu puteau fi indiferenți la situația de pe front și la suferințele prin care treceau românii. În ianuarie 1918 preotul arată că în urma apelurilor făcute în paginile publicațiilor ecleziastice din Banat au răspuns „mulți binevoitori ai soldatului nostru brav și credincios”¹⁹. Preotul le mulțumește tuturor și amintește că episcopul Aradului, Ioan I. Papp, a trimis 200 de cărți de rugăciune. Tot 200 de cărți de rugăciune a donat și administratorul protopopiatului Comloș, Ștefan Cioroianu, în timp ce alte bunuri au sosit din partea conducerii Astrei de la Sibiu și a societății „Sfânta Maria” din Cluj, condusă de Ana A. Papp, care a trimis o „mulțime de cărți prețioase însoțite de cuvinte de mângâiere”²⁰. Eugen Munteanu a activat ca preot militar până în vara anului 1918, când s-a reîntors în parohia sa.

În aprilie 1916 a fost mobilizat și Pavel Ardelean din Mehadia. Acesta a „plecat la miliție”, ocazie cu care a luat din biserică mai multe obiecte „deosebit ornate și odoare” de care credea că are nevoie, fapt ce a determinat nemulțumirea unor credincioși. În același an, Pavel Ardelean a ajuns preot militar în Seghedin.

Mobilizări mai puține s-au făcut începând cu anul 1917. Potrivit celor raportate de protopopul Ioan Oprea al Timișoarei, Iulian Andrițoiu, capelan în Ianova, a „plecat la miliție”²¹ în primăvara anului 1917, fiind înlocuit de Ilie Popescu. Câteva mobilizări au fost făcute și în primele luni ale anului 1918. Dintre cei mobilizați, amintim pe capelanul Ștefan Petroviciu din Toracul Mic, care a ajuns preot militar.

Mobilizările au continuat, iar până la sfârșitul lunii noiembrie au mai fost mobilizați preoții Romul Ancușa, paroh în Văliug, Adrian Cioloca, capelan în Poiana, și Corneliu Panciovan, capelan în Iertof. Mobilizări au fost făcute și în iarna anului 1918. Preoții Gheorghe Șdicu din Giurgiova, Filip Pop din Banloc și Ioan Giuțiu din Bocșa Română au fost chemați în „calitate de preoți militari la armată”. Mobilizările au continuat până în vara anului 1918, când a ajuns pe front George Belcota din Cornereva, care a fost „chemat la serviciu preoțesc în armată”.

Din Episcopia Caransebeșului s-au remarcat unii preoți militari ca Pavel Boldea, care în timpul războiului a fost șef al clerului militar din comandamentul trupelor de pe frontul italian cu garnizoana la Laibach²². Pentru activitatea

¹⁹ *Ibidem*, nr. 4, 21 ianuarie/3 februarie 1918.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ A.A.O.R.A., dos. 201-III-1914, nepaginat.

²² Gheorghe Rancu, *Contribuția preotului Iosif Coriolan Buracu (1888–1964) la consolidarea procesului unificării românești*, în vol. *Pe drumul Marii Uniri*, (coord. V. Popeangă, E. Arbonie), Arad, Edit. „Vasile Goldiș” University Press, 2008, p. 200.

desfășurată pe câmpul de luptă a primit mai multe ordine și medalii din partea autorităților austriece, românești și sârbești. Tot pe frontul din sud a activat protopopul militar Iosif Serafim, care în momentul declanșării conflictului, a fost preot în Borlovenii Vechii. În anii războiului, ca urmare a „intervenției lui Pavel Boldea”²³, Iosif Serafim a fost numit preot militar în armata dualistă și a activat la Sarajevo și în alte locuri din Bosnia. A fost remarcat de autorități și a ajuns colonel și protopop militar, continuând activitatea de preot militar și în armata română. În același timp, un alt bănățean, Iosif Coriolan Buracu, preot în Mehadia, a fost mobilizat în august 1914, făcând parte din Regimentul 29 de infanterie. În toamna anului 1914 a ajuns pe frontul din Galiția, participând la luptele de la Rohatin. De acolo a devenit colaboratorul redacției ziarului *Drapelul*, trimițând mai multe articole în care prezintă situația de pe front, dar și eroismul soldaților bănățeni. Din Galiția a fost repartizat în martie 1915 la spitalul militar din Debrețin, unde a activat ca preot militar în „tabăra locală de prizonieri de război”, făcând tot posibilul pentru mângâierea și încurajarea acestora. Chiar preotul mărturisea că a avut un rol important în tabăra de prizonieri ruși și a fost martorul venirii a 12 000 de prizonieri, care au fost ținuți în condiții mizere, fapt ce a dus la apariția unei epidemii de holeră „care a secerat 1907 victime”²⁴. Activitatea preotului a fost recunoscută chiar de o parte a prizonierilor ruși bolnavi de holeră de care s-a îngrijit. În 6/19 iunie 1915 un grup de 27 de ofițeri ruși scriau: „în aceste zile de suferință atroce ce Dumnezeu ne-a trimis, noi ofițerii ruși am văzut aici în străinătate cu multă satisfacere venind preot român ortodox cu un cuvânt de consolare și rugăciuni”²⁵. Datorită meritelor sale, a fost citat în mai multe ordine de zi. În ordinul de zi al garnizoanei din Debrețin din 31 august 1916 comandantul garnizoanei, generalul Okolicsanyi, afirmă: „Eu exprim în numele serviciului superior, preotului militar Coriolan Buracu, pentru serviciile emise și pline de sacrificii în tabăra locală de prizonieri de război pe timpul epidemiei de cholera recunoștință lăudabilă”²⁶. Meritele sale au fost recunoscute și de mareșalul Hess, reprezentantul comandamentului militar din Timișoara, care afirma că preotul militar Coriolan Buracu „exercită serviciul său în spirit de mare sacrificiu pentru mângâierea bolnavilor și răniților... Exprim acestuia recunoștință lăudabilă pentru activitatea sa plină de merite”²⁷. Prin ceea ce a realizat, preotul a deranjat autoritățile maghiare și, pentru a nu fi anchetat, a plecat pe frontul italian în august 1916, fiind în subordinea lui Pavel Boldea „șeful clerului militar ortodox”. La început a activat într-un spital din Slovenia unde s-a îngrijit de bolnavii de malarie, dar a efectuat și „serviciul religios în opt localități din provincie unde erau spitale

²³ *Ibidem*, p. 202.

²⁴ Valeriu Leu, Nicolae Bocșan, *Marele război în memoria bănățeană*, vol. I, Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2012, p. 514.

²⁵ Gheorghe Rancu, *op. cit.*, p. 206.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

militare²⁸, ocazie cu care a cunoscut mulți români. Apoi a ajuns în Croația, la spitalul din Abbazia, unde „a câștigat simpatia tuturor”. De aici a ajuns în vara anului 1918 la Udine, în Italia, unde s-a afirmat ca un „orator al afirmațiilor naționale”. Având atât sprijinul episcopului de la Caransebeș, cât și al lui Pavel Boldea, a fost cel care, în vara anului 1918 a ținut soldaților români o serie de cuvântări în care, pornind de la declarația președintelui american Wilson, amintea că „toate națiunile din monarhie se bucură de completă libertate”²⁹. Prin activitatea desfășurată timp de doi ani pe frontul italian, preotul militar bănățean s-a impus ca o importantă personalitate, care a pus în practică decizia Ministerului de Război din Viena, prin care se puteau organiza pe front cămine culturale și biblioteci în diferite limbi. A fost comandantul căminelor culturale ostășești ale corpului 7 de armată, corp din care făcea parte și Regimentul 43 din Caransebeș³⁰. Meritele sale în organizarea acestor instituții culturale au fost recunoscute de comandantul spitalului militar din Abbazia, care prin ordinul din 19 iunie 1918 afirmă că preotul bănățean a câștigat simpatia tuturor, pentru că „sub conducerea sa Căminul Ostășesc prin activitatea sa a fost un loc eminent de recreație pentru bolnavii noștri”³¹.

În 1915 a fost concentrat Nicolae Văleanu, preotul paroh din parohia Cornea. A luat parte la ofensiva contra Serbiei în 1915, apoi a activat în spitale militare din Sternthal bei Pettau. Pentru activitatea sa a fost distins cu ordinul Crucea militară preoțească, clasa a II-a, dar și cu alte decorații. În 1918 s-a întors acasă, ocazie cu care mărturisea că a fost martorul unui război de care „nu a mai auzit și văzut lumea”. Considera că s-a ajuns în această situație din cauza păcatelor lumești, dar mai ales a progresului științei. A constatat că progresul științific a distrus pacea, iar războiul a luat o formă cumplită, ca urmare a „mașinilor de război puse în practică de inventatori înșșiși”.

Un alt preot militar din Episcopia Caransebeșului a fost Ioan Geția. Inițial a activat pe frontul galițian, apoi a ajuns pe cel francez, la Verdun. Pentru el interacțiunea cu lumea frontului a fost dură. Simțind o puternică ruptură în viața normală și regretând liniștea satului bănățean, afirma „E prea puternică metamorfoza prin care am trecut”³². Ajuns pe frontul italian ca preot al Regimentului 61 din Timișoara, s-a întâlnit cu protopopul clerului ortodox român de pe frontul italian, Pavel Boldea, și referindu-se la acesta scria că a fost „ridicat la rang” fără să „se dezbrace de însușirea chemării preoțești. De acolo de sus, toată puterea și autoritatea sa și-a pus-o în serviciul neamului și a bisericii sale”³³. Preotul bănățean a fost martorul atacului cu gaze de la San Martino constatând neputința medicilor

²⁸ Valeriu Leu, Nicolae Bocșan, *op cit.*, p. 520.

²⁹ *Ibidem*, p. 523.

³⁰ Potrivit celor mărturisite chiar de preot, în perioada 8 august 1916 – 1 noiembrie 1918 a înființat 32 de biblioteci românești în spitale.

³¹ Gheorghe Rancu, *op cit.*, p. 209.

³² Valeriu Leu, Nicolae Bocșan, *op. cit.*, p. 17.

³³ *Ibidem*, p. 36.

ca fiind „victoria tehnologiei asupra vieții pe care Marele Război a consacrat-o”, considerat acest moment „un episod sângeros care l-a dominat toată viața”³⁴. Ca urmare a atacului cu gaze, soldații au fost demoralizați, iar preoții au trebuit să fie în mijlocul soldaților, activând și în tranșee. De pe frontul italian preotul și regimentul timișorean au ajuns la Verdun, unde în vara anului 1918 regimentul său a suferit mari pierderi, iar preotul mărturisea: „Prin praful și fumul ce se ridică mai văd jalea ce a rămas pe pământ”³⁵.

În 1918 unii dintre preoți au început să se întorcă în parohiile lor. Dintre aceștia amintim pe Iuliu Hălmăgian din Valcani, care în martie 1918 a fost absolvit de serviciul militar, ocazie cu care protopopul Comloșului, Mihai Păcățean, trimite o scrisoare Episcopiei Aradului și arată: „Comandamentul militar din Timișoara cu datu 28 martie a.c sub numărul 17809 ne aduce la cunoștință că preotul Iuliu Hălmăgian din Valcani în urma ordinului de război 1443–1918 a fost cu ziua de 31 martie absolvit de la serviciul militar”³⁶. În mai 1918 preotul Ștefan Oprean din Cenadul Sârbesc a fost „absolvit de la serviciul militar pe timp nedeterminat”, iar în iunie s-a reîntors în parohia sa. Un alt preot demobilizat a fost Virgil Popovici din Giroda, care în 15/28 noiembrie și-a reluat parohia.

În primăvara anului 1918, datorită mobilizării masive, parohia Toracul Mic a ajuns într-o situație dificilă. Aici din cei 3 preoți doi erau pe front: Eugen Munteanu din 1914, iar capelanul Ștefan Petroviciu din ianuarie 1918, când a fost numit preot militar, în sat rămânând numai bătrânul preot Vichentie Petroviciu. Situația s-a agravat în primăvara anului 1918, ca urmare a decesului preotului Vichentie Petroviciu. În 21 mai/3 iunie a avut loc o ședință a comitetului parohial și s-a cerut Consistoriului să intervină pentru ca unul dintre cei doi preoți să fie trimiși în parohie. Se mai precizează că ar trebui eliberat preotul Eugen Munteanu, care era de aproape 4 ani mobilizat și are familie mai grea, dar și mai multă experiență în administrarea problemelor parohiale decât capelanul Ștefan Petroviciu. În urma demersurilor preotul Eugen Munteanu a fost absolvit de serviciul militar activ în 31 mai și s-a reîntors în 8 iulie în parohia sa³⁷.

Unii dintre preoții mobilizați la începutul războiului au ajuns să activeze în rândurile legiunii voluntarilor români, cum a fost cazul lui Gheorge Rista din Ohaba Sârbească. Este cel care a ajuns prizonier la ruși, contribuind la organizarea voluntarilor români. Date despre activitatea sa aflăm dintr-o scrisoare trimisă de preot soției Mărioara în 25 ianuarie 1919 din Irkuția, scrisoare care, din cauza situației din Rusia, a ajuns abia în 22 mai. În scrisoare, preotul arată că a trecut mai bine de „un an de când nu știu de voi nimic și nici voi de mine cu luptele acestea mizere ale bolșevicilor de aici s-au întrerupt toate legăturile, astfel că nu mai putem

³⁴ *Ibidem*, p. 65.

³⁵ Valeriu Leu, Nicolae Bocșan, Mihaela Bedecan, *Marele Război în memoria bănățeană*, vol. III, Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2015, p. 76.

³⁶ Gheorghe Rancu, *op. cit.*, p. 209.

³⁷ A.A.O.R.A., dos. 201-III-1914, nepaginat.

scrie”. Arată că era voluntar al Corpului I al Armatei Române, fiind Șef al Intendenței Corpului Voluntarilor Români și având gradul de căpitan, fapt ce l-a obligat a se ascunde și a fugi de bolșevici. Cere celor de acasă să nu se îngrijoreze de situația lui, pentru că va veni timpul revederii și ne „vom revedea ca cetățeni liberi ai României Mari”³⁸. În vara anului 1919 preotul era încă în Siberia, iar în 21 iulie scrie o nouă scrisoare soției sale, arătând că este îngrijorat, pentru că de doi ani nu a mai primit nici o scrisoare și îi este greu să nu știe nimic de familia sa. Arată că îi merge bine, chiar dacă este în mijlocul „războiului bolșevic”, pentru că „avem o armată română mică, dar bine disciplinată și vitează”. Mai amintește că de un an este șeful Intendenței și are o mare responsabilitate, fiind cel care, prin intermediul unui căpitan francez, a făcut demersurile necesare în vederea primirii unui ajutor financiar.

Ca urmare a scrisorilor trimise soției și a demersurilor începute de aceasta, în august 1919, protopopul Lipovei, Fabricius Manuilă, a făcut demersuri pe lângă Resortul Cultelor și Instrucțiunii Publice din cadrul Consiliul Dirigent, în vederea reînțarcerii preotului. Protopopul arăta că preotul nu s-a mai întors din Rusia, unde a ajuns prizonier și menționa că situația familiei sale era dificilă, pentru că după ce a ajuns prizonier, nici preotul, nici soția nu au beneficiat de nici un ajutor din partea guvernului de la Budapesta.

Din cauza dimensiunilor la care a ajuns conflictul declanșat după atentatul de la Sarajevo, au început o serie de transformări, care au afectat puternic și societatea românească, fapt dovedit de poziția ierarhiei superioare a bisericii române în acești ani. Ca urmare a schimbărilor produse, mulți preoți bănățeni au ajuns pe front, unde au acordat asistență religioasă soldaților români care erau puși în situația de a lupta pentru o cauză „cu totul străină de aspirațiile neamului lor”³⁹. Se poate afirma că în perioada 1914–1918 s-au produs schimbări radicale, deoarece conflictul nu a fost doar un război, ci „a fost echivalentul unei revoluții multiple care, într-o formă sau alta, a cuprins întreg continentul”⁴⁰.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Mircea Păcurariu, *Studii de istorie a Bisericii Ortodoxe Române*, București, Edit. Academiei, 2005, p. 440.

⁴⁰ Lucian Boia, *Primul Război Mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări*, București, Edit. Humanitas, 2014, p. 106.